

Prof. dr. sc. Dunja Fališevac
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb
dunja.falisevac@zg.t-com.hr

UTJECAJ DUBROVAČKOG KLASICIZMA NA SPJEV LJEPOS DUŠE IVANA DRAŽIĆA

U radu se analizira spjev *Ljepos duše* splitskog pjesnika Ivana Dražića (1655 – 1739), djelo koje je nastalo u slijedu dubrovačkih baroknih poema s jedne strane, a s druge pod utjecajem dubrovačkog akademskog klasicizma. Propituju se poetička obilježja djela te se s tim u vezi problematiziraju neka specifična obilježja hrvatskog klasicizma i njegova suodnosna prema baroku.

Ključne riječi: barok; religiozna poema; Ivan Dražić; *Ljepos(t) duše*; akademski klasicizam; racionalizam; dubrovačka književna kultura; centar - periferija

Ivan Dražić, religiozni pjesnik i prevoditelj (Vranjic, 1655 - Split 18. VIII. 1739.), službovao je kao župnik u splitskoj okolici (Kamen, Vranjic, Klis). Bio je član splitske Akademije, a vjerojatno i član dubrovačke Akademije ispraznih.¹

Nakon intenzivnog i bogatog kulturnog života u doba humanizma i renesanse, nakon – u estetskom pogledu – vrlo značajnog i za hrvatsku književnu kulturu plodotvornog djelovanja Marka Marulića i njegova kruga, književni je život u splitskoj komunalnoj sredini od druge polovice 16. i tijekom cijelog 17. stoljeća gotovo zamro: u njoj ne djeluje ni jedan značajniji književnik. No, krajem 17. i početkom 18. stoljeća, desetak godina poslije rimske Arkadije, u Splitu se osniva *Akademija illyrica ilitivam slovinska*, s težnjom da gaji narodnu knjigu i jezik. Jedan od njezinih predsjednika Ivan Petar Marchi (1658 -1733) ističe da nema veće koristi za „slovinski jezik“ i za „virnike i nevirnike“ od prevođenja dobrih i duhovnih knjiga na hrvatski.²

¹ Više o životu i radu Ivana Dražića usp. Dunja Fališevac, „Splitski pjesnik Ivan Dražić, slavitelj sv. Dujma i nasljedovatelj dubrovačke književne baštine“ u: *Kaliopin vrt; studije o hrvatskoj epici*, Književni krug, Split 1997, str. 203-219.

² Ivan Petar Marchi, predgovor u njegovu prijevodu molitvenika isusovca Boursa *Misli karstianske za svaki dan od miseca*, Venetia 1704, str. IV.

Onodobni probuđeni interes za narodni jezik i knjigu bio je osnovni duhovni pokretač skupine kulturnih i obrazovanih ljudi od pera koji su se sakupili oko splitske Akademije nastojeći podići jezičnu kulturu i obnoviti književni život u gradu: bilo da je riječ o splitskom nadbiskupu Stjepanu Cosmiju koji je nagovarao Ardelija Della Bellu da sastavi i pomogao mu da izda poznati rječnik (1728.), bilo da je riječ o Cosmijevu nasljedniku Stjepanu Cupilliju koji je u Splitu nastojao podići tiskaru, bilo da je riječ o Jerolimu Kavanjinu, koji je zacijelo bio član splitske Akademije i čija *Povijest vandelska* svjedoči o težnji za obnovom književnog jezika – u njihovu radu uočava se stalna težnja za sustavnim i promišljenim književnim i kulturnim djelovanjem u gradu u kojem je intelektualni i duhovni život više od jednog stoljeća bio gotovo posve zanemaren i zaboravljen.³

U takvoj sredini, koja je težila jezičnoj, književnoj i kulturnoj obnovi Splita, počeo je krajem 17, a nastavio u prvim desetljećima 18. stoljeća stvarati i pisati i splitski pjesnik i kanonik Ivan Dražić.

Književnim radom Dražić se počeo baviti u zrelijoj dobi, a na njegove estetičke, poetičke i jezične koncepcije znatno je utjecala dubrovačka barokna i klasicistička književnost. Dražić se upoznao s dubrovačkom književnošću za vrijeme boravka u tom gradu (1700. i 1702.), a bio je prijatelj ili možda čak član dubrovačke Akademije Ispraznih⁴ te pod utjecajem dubrovačkih pjesnika napisao, osim nekih drugih svojih djela, od kojih je najznačajniji hagiografski epilij *Proslavljenje sv. Dujma*, religiozni poemu – didaktički spjev *Ljepos duše*. Iako M. Brlek tvrdi da je djelo tiskano 1713. godine, do danas se tiskanom izdanju nije ušlo u trag, nego je djelo sačuvano samo u prijepisima, a ni u novije doba nije objavljeno.⁵

Ljepos(t) duše

Dražićevo djelo: religiozna poema – spjev *Ljepos(t) duše* odnosno *Lipost duše* (ikavski oblik nalazimo u jednom dubrovačkom prijepisu), napisana u osmeračkim sestinama, u deset *pjesni* opjevava osobine duše. S obzirom na genološku pripadnost *Ljepos duše* asocira u prvi mah na religiozne poeme iz doba baroka, *Suze sina razmetnoga*, *Mandalijenu pokornicu* i *Uzdahe Mandalijene pokornice*. A i s nekim drugim podvrstama dubrovačke religiozno-refleksivne lirike 17. stoljeća Dražićeva poema ima neke sličnosti. No, od tih se uzora Dražićeva stihovana rasprava o duši uvelike i razlikuje. S jedne strane posjeduje ona značajke didaktičkog spjeva kako

³ Usp. o tome Mirko Deanović, „Odrzi talijanske akademije *degli Arcadi* preko Jadrana“ u: *Rad JAZU*, knj. 248 (1933) i knj. 250 (1935).

⁴ Mirko Deanović, nav. djelo, knj. 250, str. 123.

⁵ Mijo Brlek, *Rukopisi Knjižnice Male braće u Dubrovniku*, knj. I, Zagreb 1952, str. 143. Za rukopis u knjižnici Ahiva Male braće u Dubrovniku Brlek kaže: „Splitski kanonik Ivan Dražić izdao je 1713. *Lipost duše*, pjesan u 10 pjevanja posvećenu dubrovačkoj vlasteli. (...) Pred nama je prijepis izdanja, vjerojatno dosta slobodan (...).

je taj žanr oblikovao akademski klasicizam, te svojom strukturom podsjeća npr. na raspravu Frana Lalića *Bestužanstvo*, koju je ovaj član Ispraznih 1699. godine čitao u dubrovačkoj Akademiji i u kojoj je u stihovima raspravljao o tri ljudska zla. S druge strane, ganutljivo, nježno, s puno emocionalnog angažmana opisujući i apostrofirajući dušu, određujući je kao najveće bogatstvo čovjekova bića, Dražićeva poema pokazuje da je njezin tvorac poznao religiozno-teološke struje koje su obilježile zapadnoeuropsku religioznu književnost 18. stoljeća, ponajprije pijetizam koji je zagovarao emocionalan, naglašeno afektivno odnos prema numinoznom.

Dražić je svoju poemu popratio predgovorom posvećujući je „presvjetloj i pripoštovanoj“ gospodi dubrovačkoj i hvaleći i slaveći dubrovačko političko uređenje, vojnu vještinu i političku mudrost, njihov razum, mir i slobodu. Zatim, nakon pohvale slavnih i poznatih Dubrovčana, Dražić uzdiže dubrovačku umjetnost i književnost kao najznačajniju među „slovinskim“ narodima: „Dubrovnik jes ruda umijenja, polača knjigah, blagohranište mudrosti, tempal pjesnikah, i bila bi se izgubila cijena slovinskoga jezika, da ga nijesu čuvali i prosvijetlili razumom svojijem sinovi njegovi. (...) Dostojte se dakle pogledati milostivijem okom moje mlohave pameti kako bogoljubni plod veće sjedinavijeh godišta i kako poniženi harač službe, koju poklanjam Vašoj preuzvišenoj milosti, po kojoj sam s moje strane mlohavo primio u vašemu razumnomu gradu nauke za slovinskijem jezikom pjevati.“⁶

Nakon proznog uvoda i pohvale djelu iz pera B. Bettere, slijedi Dražićev stihovani uvod u poemu, pisan u osmeračkim katrenima i s podnaslovom *Predgovor kijem pjesnik sojetuje vilu svoju neka se pjevanjem bude izgledati u privedro zrcalo jezika slovinskoga među plemenitom i kreposnom zboru slobode dubrovačke*. Tu pjesnik posve jasno ističe da želi nasljedovati dubrovačke pjesnike i njihovu književnost kao najznačajniju od slavenskih književnosti te nagovara svoju vilu/nadahnuće ovako:

„Nu ako želiš da tvê dike
Mudrih vilah pored sjaju,
Pođ' četiri gdi no rike
S slobodom se susretaju.
Tu ćeš spoznat razlog pravi
Slovinskoga ti govora
Kí se stere, širi i slavi
Ledenoga do kraj mora.

⁶ Svi citati iz Dražićeva djela *Ljepos duše* navode se prema rukopisu (sgn. IV.b. 80) koji se nalazi u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a koji nosi naslov: *Ljepost duše spievana po D. Ivanu Dražiću popu Splićaninu godišta Gosp. 1713. Poklonjena presvjetloj i preuzvišenoj samovladaštoj gospodi dubrovačkoj*. Prepisana u Dubrovniku g.g. 1853. svibnja 8. od mene F. F. Jukića Banjalučanina Franciskana bosanskoga u prognjanju nahodećeg se.

Ponosita tu je građa,
Sred kê sjedi zbor pjesnika,
Gdje kreposti meda slađa
Plod podava slavna rika.

Lovorika sveđ zelena
I neumrla čela im resi,
A preslavna njih imena
Podižu se do nebesi.

Kad se vratiš pak na stane
U radosti rodni strana',
Evo – rijet će spljetske strane –
Nam s' Parnasa dikla izbrana.

Ili ovo je duh čestitijeh
Gundulića, Palmotića,
Ili s njima slavljenijeh
Svud Bunića, Zlatarića.

Svak će hrlit da besjedu
Tvoju sluša tad medenu
I da tvomu u pogledu
Sebi nađe slas žuđenu,
Slovinskoga jer jezika
Podava' ćeš ti zakone
Kô te nauči slavna dika
Dubrovačke Elikone.“

Slijedi tekst poeme *Ljepost duše*, pisane u osmeračkim sestinama, koja je podijeljena u 10 pjesni; svako pjevanje ima između dvadeset i trideset sestina, a svaka pjesma ima podnaslov koji pokazuje da je Dražić svoju poemu oblikovao kao svojevrstnu raspravu, temeljenu na razumom dokučenim teološkim istinama, ali isto tako i kao emfatičan, zanosan, emocionalno angažiran spjev o duši kao najvećoj ljudskoj vrijednosti, o duši koju je Bog stvorio na svoju sliku i priliku; to pokazuju već naslovi svakog pjevanja, svake pjesni. Naslov je svakog pjevanja oblikovan kao definicija, atribucija ili karakterizacija duše u skladu s logičkim, znanstvenim diskursom: npr. „Duša je lijepa zašto je jedna“; „Duša je lijepa zašto je naša“; „Lijepa je duša zašto je neumerla“; „Duša je lijepa zašto su sve ljepote za nju stvorene“; „Duša je lijepa zašto izhodi iz nebesah“; „Lijepa je duša zašto je na priliku božju stvorena“; „Kaže se duše ljepota s izgubjenja istočne pravednosti“; „S nestavnosti svijeta ovoga duše ljepota otkriva se“; „Duše ljepota to većma uzamnaža se“; a u pjesmi desetoj: „Ponavljaju se razlozi s kojih duša je lijepa“.

Po obliku izlaganja građe teološka rasprava, djelo koje se – žanrovski i metrički (osmeračka sestina) gledano – oslanja na religiozne poeme dubrovačkog baroka, *Ljepus duše* kompozicijskom strukturom, načinom izlaganja teme, argumentacijom, po težnji za sustavnom eksplikacijom teoloških spoznaja o ljudskoj duši nosi obilježja osamnaestostoljetnog akademskog klasicizma, težeći „znanstvenom“, detaljnom, sustavnom i argumentiranom opjevavanju teme, a emocionalno nabijenim odnosom prema opjevavanoj temi, po ekstatičnom tonu lirskog subjekta, po zanosnom veličanju i mističkim težnjama sjedinjenju s božanskim bićem nosi obilježja zapadnjačke novovjekovne filozofije i teologije. Činjenica pak da je predmet poeme ljudska duša, a ne neki teološki problem izvan ljudske egzistencije naznačuje dolazak novih vremena – osamnaestostoljetnog antropocentrizma. Već uvod u poemu o tome nedvojbeno svjedoči:

„Ljepus pjevam duše kâ je
Stvor najljepši božijeh ruka,
Zrak njegov a lica ona je,
Zemaljskoga život puka;
Ures, blago, slava, dika,
Rajska rados, božja slika.

Ah! tko ne bi u ljubavi
Lijepu dušu proslavio,
Boga ljubav kê zatravi
Bog se jeste oglasio;
Tim neumrlo bitje svoje
Za nju umerlom združio je.“

Pjesan prva, 1-2 strofa

Pritom je Dražićevo razumijevanje duše u skladu s koncepcijama kršćanske teologije i novovjekovne zapadnjačke filozofije, posebice Leibnizova shvaćanja duše kao jedne od viših monada, za razliku od tijela koje je sastavljeno od nižih monada. Dražićevo religiozno iskustvo duše prožima, kao i ono Leibnizovo, dubok optimizam, odsutnost metafizičke tjeskobe, svijesti o zlu i prolaznosti. Dušu, stvorenu na sliku i priliku Božju, karakterizira unaprijed zadan sklad (preetablirana harmonija) i težnja kontemplaciji Boga. Osim Leibnizovih koncepcija o duši, iz Dražićeva spjeva jasno se naziru shvaćanja naravne religije, učenja proširena u vrijeme prosvjetiteljstva koje u prvi plan stavlja postojanje Boga, besmrtnost duše, njezinu slobodnu volju i razum te moralnu odgovornost.⁷ Tako već u prvom pjevanju lirski subjekt ističe:

⁷ Usp.o tome: Peter-André Alt, *Aufklärung*, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart -Wiemar 1966, a osobito poglavlje „Theologisch-konfessionelle Strömungen, str. 34-44.

„Stvoritelja u naravi
Neka duša pozna svoga
Razbor u nju on postavi
S' darom htijenja vlastitoga,
Da ljubi ga ko svê dobro,
Jer ju od vijeka za se obro.
 Za pohranu, uspomenu
Svojeh darah blag joj poda
I za veću čas i cijenu
Da ju uresi, htje sloboda:
Razbirati neka bude
Od dobrih želje hude.“

Pjesan prva (3-4 strofa)

Kako se iz citata razabire, Dražićevo razumijevanje duše pretpostavlja ontološku istovjetnost između ljudske duše i božanstva, a isticanje duše kao razumne supstancije koja upravlja tijelom (sv. Augustin), te isticanje razbora i prirode u poimanju teoloških spoznaja, tako često u poemi, govori da njezin autor nije bio imun na novovjekovne teološke koncepcije personalizma. A naglašeno afektivnim odnosom prema čovjekovoj duši i njezinoj uzvišenosti u odnosu na tijelo, Dražićevo djelo slijedi značajke kako Leibnizovih shvaćanja o duši kao višoj monadi tako i nekih teološko-konfesionalnih struja koje su obilježile europsku religioznu književnost 18. stoljeća, ponajprije pijetizam i njegovu „naravnu“ mistiku. Posebice se u poemi ističe ljepota duše, njezina istovjetnost s ljepotom božanskog bića:

„I razlog je da deržave
Rajske po vam znamijevaju
Kad spovijedam duše slave,
Kê je vječni stan u raj
I istom slavim po razlogu
Boga u duši, dušu u Bogu.
 Rajska svjetlos ljepota je
Kâ iz božjega lica ishodi,
Bez oblaka sunce ona je
I svjetlosti sve nadhodi.
Bog je dobar, zrak ljepota,
Po kom božja sja dobrota.
 Ljepota je ures pravi
Kijem se višnji dvori diče.“

Lijer nebeski, cvijet gizdavi,
Kî u rajskom polju niče.
Gdi te ovako cvitje resi,
Kô da lijepa duša nijesi?“
Pjesan prva, 8-10 strofa

Veličajući ljepotu duše i njezinu istovjetnost s božanskim bićem, lirski subjekt izražava čuđenje nad tom ljepotom, prisjećajući se Gundulićevih stihova iz religiozno-filozofske pjesme *Od veličanstva Božjijih*:

„Zemaljskijeh od čudesah
Nuh, mâ diklice, oddilimo,
I najvišijeh varh nebesah
Misli našom zaletimo
K' čudu u kom svaka jesu
Čuda i slave skupljene su.
Ovo Bog je koji stoji
U jedinom bitju svomu,
Početak kom se ne broji,
A početak je on svakomu;
I on jedan po naravi
Jedno stvara sa svê ljubavi.
Tako u duši slika sîva
Stvoritelja jedinoga,
I jedinstva Bog gdi uživa
S' jedinoga lijepa je Boga.
Kâ od jedina stvorena je,
Nje ljepota jedina je.
Ali kê će vik doprijeti
Pamet take čestitosti,
I kê jezik moć' će izrijeti
Neizrečene te ljeposti?
Samijem zrakom slave očita
Istina se ta dohita.“

Pjesan prva, 21-24 strofa

Svojevrsan ne samo književni nego i znanstveni tekst, *Ljepos duše*, raspravljajući argumentirano, sustavno, pregledno i racionalno o obilježjima čovjekove duše, neprijeporno participira u korpusu djela koja su nastajala u okvirima aka-

demskog klasicizma, stilskog pravca suprotstavljena baroknoj meravilježnosti i načelu *stile acuto*, te koja su se temeljila na načelima *buon gusto*, poetici preglednog i jasnog izlaganja građe, svjetonazorskim koncepcijama racionalizma i prosvjetiteljskoj vjeri u racionalnu mogućnost izlaganja i objašnjavanja najuziženijih i najtananijih pitanja čovjekove egzistencije.

II.

Osim što je zanimljiva kao književni tekst nastao u splitskoj književnoj komuni, poema *Ljepos duše* u kontekstu propitivanja klasicima u književnosti postavlja brojna pitanja.

Počeci klasicizma kao književnog razdoblja/pravca sežu u talijansku književnu kulturu 16. st. te su povezani s renesansnim okretanjem antici; no vrijeme njegova punog razvitka i oblikovanja kao definiranog književnog programa pada u 17. st. u Francuskoj. Ne postavši nikada književnoperiodizacijska odrednica jednoznačnih i dokraja definiranih obilježja, u raznim oblicima i varijantama te različita intenziteta, klasicizam je obilježio europske književnosti već u 17, a posebice u 18. stoljeću, zamirući u nekim zemljama tek u prvim desetljećima 19. st. Programatski se nadovezujući na antičke teorije i koncepcije pjesništva klasicizam se u estetičkim i poetološkim koncepcijama oslanjao na racionalističku filozofsku tradiciju i na kartezijansku metodu. Za klasicizam je cilj umjetnosti stvaranje savršeno lijepog i istinitog kao trajnih, univerzalnih vrijednosti usvojenih pomoću razuma. Taj se cilj može ostvariti oponašanjem artističkih uzora sačuvanih u antičkim djelima ili oponašanjem prirode koja se shvaća kao bit stvari, kao ono što je opće i zajedničko. Mašti i osjećajima klasicizam suprotstavlja razum pridajući mu glavnu ulogu u umjetničkom stvaranju i oblikovanju nadvremenskih načela i pravila koja određuju tematiku i izgradnju književnih djela. Takav stav prema književnom stvaralaštvu došao je do izražaja u brojnim općeteorijskim i poetičkim raspravama čije je obilježje unificiranje i kodifikacija poetičkih i strukturnih elemenata književnog djela. Prva takva preskriptivna rasprava bila je *Poetika* J. Chapelaina (1638), a na europsku je umjetnost najviše utjecaja imala stihovana poetička rasprava *Pjesničko umijeće* (*L'art poétique*, 1674) N. Boileaua koja propisuje tematiku, kompoziciju i stil, a često i elemente predstavljenog svijeta djela za pojedine književne rodove i vrste. Veliko značenje imale su za klasicističke estetičko-poetičke programe i norme vjerodostojnosti, istinolikosti, harmonije između predmetnotematskog svijeta djela i njegova stila te stilske umjerenosti i dobrog ukusa (*buon gusto*), suprotstavljajući se baroknoj težnji začudnosti, fantastičnosti i hipertrofiji stila. Za jezične elemente književnog teksta klasicizam je zahtijevao jasnoću i čistoću, a u stilu se oslanjao na retoričke koncepcije o trima stilovima. U genološkim aspektima klasicizam je zastupao

stav o hijerarhiji književnih žanrova oslanjajući se pritom na žanrovski sustav antike, pa su najviše mjesto zauzimali ep i tragedija, didaktički spjev, oda, poslanica, bajka, satira, idila, elegija te komedija. Najveći uspon klasicizam je doživio u francuskoj književnosti u doba Luja XIV., i to u tragediji (P. Corneille, J. Racine), u moralističkoj prozi (B. Pascal, F. de La Rochefoucauld), u komediji (J. B. Molière), basni (J. La Fontaine), te u nekim drugim žanrovima. U engleskoj književnosti najvažniji su predstavnici klasicizma J. Dryden, A. Pope, J. Addison i S. Johnson, a najznačajniji je predstavnik klasicizma u ruskoj književnosti M. V. Lomonosov. Od njemačkih je klasicista važan, posebice za sjevernohrvatsku književnost, J. Ch. Gottsched, čije i normativnopoetičke koncepcije (*Pokušaj kritičkog pjesništva / Versuch einer critischen Dichtkunst*, 1730) i stvaralaštvo nose naglašena obilježja klasicizma (književnost je oponašanje svih prirodnih stvari, a lijepo je samo ono što je istinito za sve ljude i za sva vremena). U talijanskoj književnosti oblikovala se specifična varijanta klasicizma koja se naziva akademskim klasicizmom, a vezana je uz kulturnu djelatnost brojnih književnih akademija; ta je varijanta našla odjeka u komunalnim sredinama na hrvatskoj obali Jadrana, posebice u Dubrovniku. Klasicističke poetičke i estetičke koncepcije bile su duga trajanja oživljujući i vraćajući se u pojedinim europskim književnostima u različitim varijantama i s različitim intenzitetom i u 19. i počecima 20. st., pod imenom neoklasicizma.

U hrvatskoj književnosti klasicizam kao relativno definiran i profiliran poetički program javlja se u 18. stoljeću obilježujući stvaralaštvo većeg broja pisaca u Dubrovniku, nekolicine pisaca u Slavoniji, ponajprije M. P. Katančića, a neke crte tog pravca uočavaju se i u književnoj produkciji kajkavske Hrvatske. Najviše književnokulturne dosege klasicizam je u hrvatskoj književnosti ostvario ponajprije u Dubrovniku, i to u raznim kraćim lirskim oblicima, u prirodoznanstvenom i filozofskom epu, basni, satiri i epigramu, i to na latinskom jeziku, zatim u prijevodima antičke klasične književne baštine te u književnokulturnoj djelatnosti raznih književnih akademija oko prikupljanja jezičnog i književnog blaga i u sustavnom osmišljavanju pojedinih segmenata nacionalne književne historiografije (ponajprije dubrovačke). Pritom su sjevernohrvatsku književnu produkciju u duhu klasicizma obilježile njemačka i mađarska varijanta tog književnog pravca (koja je zagovarala obnovu klasične antičke književnosti prepletenu s elementima nacionalne folklorne književnosti), a dubrovačku ponajprije talijanski akademski klasicizam, dok 'klasična', francuska varijanta klasicizma s njezinim definiranim i vrlo normativnim poetičkim programom nije ostavila dubljeg trag u hrvatskoj književnosti (osim u frančezarijama). Budući da kao književno razdoblje i stilski pravac 18. stoljeća klasicizam u hrvatskoj književnosti supostoji gotovo istodobno s kasnim odjecima baroka i s nekim prosvjetiteljskim tendencijama, nerijetko se u jednom te istom djelu prepleću elementi svih navedenih stilova i pravaca.

Osim Katančićeva djela te korpusa dubrovačkih djela na latinskom jeziku, klasicistička književnost na hrvatskom jeziku u književnoj je historiografiji samo sporadično i djelomice opisana: veća sinteza tog korpusa ne postoji.⁸ Stoga Dražićevo djelo kao i brojna, posebice hrvatskim jezikom pisana djela 18. stoljeća svojim poetičkim obilježjima postavljaju književnom povjesničaru nemali broj pitanja. Naime, stilsko-periodizacijska oznaka klasicizam, proširena i samorazumljiva u zapadnoeuropskim književnostima, više je stilska nego periodizacijska odrednica jer je svjetonazorski pluralistička i kompleksna, krećući se u rasponu od prirodoznanstvenih koncepcija pa do raznih teoloških, nerijetko suprotstavljenih pogleda na svijet, čovjeka i ustrojstvo svemira. Nastajući i postojeći unutar prosvjetiteljske epohe, klasicizam se ponajčešće opisuje na razini stilskih obilježja djela, dok su antropološki i ideološki aspekti tog pravca ostali po strani. Ni u književnosti hrvatskih zemalja 18. stoljeća klasicizam još uvijek nije zadobio koherentan i sustavan književnopovijesni opis na temelju korpusa hrvatskim jezikom pisanih djela, ponajprije stoga što su ta djela velikim dijelom ostala u rukopisima, što su raznolika po svojim žanrovskim i stilskim obilježjima, a svjetonazorske koncepcije koje ona oblikuju su raznorodne i pluralističke. Tako se, primjerice, često zanemaruje činjenica da se unutar hrvatskog klasicizma oblikuju ne samo teme oslonjene na metode racionalističke spoznaje (posebice to vrijedi za koncepcije neologije koja se temeljila na Leibnizovu učenju o pretpostavci identiteta između razuma i očiglednosti stvarnosti), nego i takva građa koja nosi upravo suprotan predznak, posebice u djelima u kojima se raspravlja o pitanjima čovjekova bića u odnosu prema Bogu.

S obzirom na Dražićevo djelo *Ljepos duše* neprijeporno je da je u oblikovanju te poeme važnu ulogu odigrao pijetizam: kao jedan od osamnaestostoljetnih religioznih struja, pijetizam se oblikovao kao pokret usidren u osjećaju poniznosti srca, čijom se pomoću na mističan način može pristupiti Bogu i Kristu. Na oblikovanje tog pokreta od presudnog je značenja bilo djelo Jacoba Spenera (1675) naslovljeno *Pia Desideria*, čiji je naslov dao i ime pokretu – pijetizam – nadovezujući se na baroknu mistiku. Pijetizam se temelji na poniznosti srca i unutrašnjem, afektivnom odnosu s božanskim, a protiveći se formalnim pravilima utemeljenih životom crkve. Stoga je pijetizam bio relevantan za oblikovanje i razvijanje književnosti koja je gajila kulturu osjećaja, ponajprije ljubavi prema numinoznom.

⁸ O hrvatskom akademskom klasicizmu do danas je najsustavniji već navedeni rad Mirka Deanovića. No, treba spomenuti da su se pojedinim aspektima, piscima ili djelima klasicističkog usmjerenja povremeno bavili i autori kao što su R. Maixner, T. Matić (o Katančiću), R. Lachmann-Schmohl (o I. Đurđeviću), J. Torbarina, Ž. Muljačić, V. Gortan i V. Vratović (o dubrovačkim latinistima), R. Bogišić, S. Ćosić i neki drugi. M. Kombol pitanjem klasicizma u hrvatskoj književnosti bavi se u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti do preporoda* (Zagreb 1961), i to u poglavlju podnaslovljenom „Doba primorskih akademija“ (str. 287 -306).

Riječi kao „ljubavno nagnuće“, „spoznaja samoga sebe“, „bujica života“, „blagost i dobroćudnost“, „nježno“ i „dirljivo“ potječu od pijetističkog jezičnog blaga 18. stoljeća i ubrzo su prešli u književnost, te je naglašeno afektivan pristup motivsko-tematskom materijalu obilježio književnu kulturu, posebice onu religioznu.

Ovaj općenit pogled na svjetonazorske i antropološke koncepcije i religiozno-teološka strujanja u 18. stoljeću želio je pokazati da se pojam klasicizma, bar ne u književnoj historiografiji, ne može rabiti jednoznačno, za označavanje stilskog pravca utemeljenog samo na pravilima razuma, jer sam korpus, kao što je to primjerice Dražićeva poema, svjedoči o oslonu i na neka druga, posebice inovativna religiozno-teološka strujanja.

U hrvatskoj književnosti, izuzmemo li Katančićevo poetičko-estetičko djelo *Knjižica o ilirskom pjesništvu*, eksplicitnih poetičkih rasprava o tom stilskom periodu nema, te se njegova obilježja moraju detektirati iz samih djela, pri čemu se povijesti književnosti najčešće oslanjaju na latinski korpus djela dubrovačke književnosti 18. stoljeća koji je svojim jezično-stilskim, a zatim i žanrovskim obilježjima reprezentativan za klasicizam, a po poetičkim obilježjima čist i jednoznačan. Međutim, bogat korpus latinskim jezikom pisanih originalnih i prijevodnih književnih djela čiji je žanrovski sastav u skladu s klasicističkom genološkom hijerarhijom (prirodnoznanstveni i filozofski spjevovi u heksametrima; opisni geografsko-povijesni spjev, ode, elegije, prigodnice, epigrami, metamorfozne stihovane pripovijetke, basne, satire, poslanice i pohvalnice) te djelatnost raznih književnih akademija oko prikupljanja jezičnog i književnog blaga i počeci sustavna osmišljavanja pojedinih segmenata nacionalne književne historiografije (ponajprije dubrovačke) nije sve, iako je dominantno, što je klasicizam u hrvatskoj književnosti ostvario. Pri opisu tog stilsko-periodizacijskog, ali i svjetonazorski i antropološki pluralističkog i kompleksnog pojma trebalo bi uzimati u obzir i brojne varijante, grane, zavijutke, s različitim odnosom prema tradiciji i suvremenosti. Jednom riječju, razna strujanja unutar prosvjetiteljstva, pa tako i klasicizma u hrvatskoj književnoj historiografiji nisu dostatno i sustavno opisana i definirana, posebice u djelima pisanim hrvatskim jezikom.

Imamo li sve navedeno na umu, Dražićeva poema *Ljepos duše* zaslužuje relativno važno mjesto u povijesti hrvatske književnosti zbog nekoliko razloga: iako očigledno participira u inovativnim osamnaestostoljetnim religioznim strujanjima te, iako je oblikovana kao akademska rasprava u slijedu klasicističkih koncepcija o stvaralaštvu, po žanrovskom opredjeljenju i tematici oslanja se dubrovačke barokne religiozne poeme svjedočeći da je prepletanje elemenata baroknih i klasicističkih obilježja ugrađeno u strukturu tog djela, a zagovarajući naglašeno afektivan odnos prema božanskom suprotstavlja se proklamiranom klasicističkom racionalizmu. Navedeno svjedoči da barok i klasicizam, i to u svojoj posebnoj inačici, nisu

u Dražićevu djelu supostojali kao antagonistički stilski pravci nego su koegzistirali kao jedinstven poetički program. Stoga je Dražićeva *Ljepos duše* svjedočanstvo specifične varijante klasicizma u kontekstu hrvatske književnosti 18. stoljeća, varijante u kojoj se prepleću elementi baroka, akademskog klasicizma, leibnizovske koncepcije čovjekova bića u odnosu prema božanskom, odnosno pijetizma koji je svojom kulturom srca uvelike otvarao put romantičarskim strujanjima.

Dražićevo djelo važno je za povijest hrvatske književnosti 18. stoljeća još nekim svojim osobinama: *Ljepos duše* primjer je prvog svjesnog izvandubrovačkog epigonstva, dokaz prvog nasljedovanja dubrovačkog baroka i klasicizma izvan granica Dubrovačke Republike. Zanimljivo li Petra Kanavelića, za kojeg gotovo da se i ne može reći da je stvarao izvan granica Dubrovačke Republike, za razliku od J. Kavanjina koji stvara osebujni ideolekt i djelo posve specifične strukture, Splitsanin Ivan Dražić, pišući *Ljepos duše* dubrovačkom štokavicom, u potpunosti preuzima jednu oblikovanu i izgrađenu književnu baštinu koja nije njegova zavičajna, lokalno-komunalna, nego dubrovačka te tako postaje nadregionalna. Stoga je on jedan od prvih ako ne i prvi pjesnik koji je dubrovačkoj književnosti dao status klasične književne tradicije svjedočeći da je posjedovao oblikovanu i razvijenu svijest o nužnosti stvaranja i izabiranja književnog jezika u granicama nadregionalnim: to je izbor dubrovačke književnosti kao one klasične kulture na koju se i izvandubrovački pjesnici mogu i moraju nastavljati. Istodobno je Ivan Dražić prvi nedvojbene primjer protoka književnih ideja i književnog utjecaja u hrvatskoj književnoj geografiji na relaciji jugoistok – sjeverozapad. Jednom riječju, Dražićevi izbori i njegovo djelo prvi su dokazi da se Dubrovnik već početkom 18. stoljeća formirao u neku vrstu književnog centra iz kojeg će se širiti raznovrsni književni poticaji u one krajeve koji se istodobno počinju profilirati kao književna periferija, a njegovo djelo primjer prihvaćanja ne samo suvremenih klasicističkih tendencija u dubrovačkoj književnosti nego i nasljedovanja baroknih djela koja su, zasigurno, već u 18. stoljeću zadobila status kanonskih nacionalnih ostvarenja.

Sve navedeno postavlja hrvatskoj književnoj historiografiji brojna pitanja: prvo, na koji način u jednom te istom djelu supostoje obilježja baroka, klasicizma, prosvjetiteljstva i naznaka (pred)romantičarskih struja? Drugo, obično se pojam klasicizma vezuje uz dubrovačku latinističku književnost, dok Dražićevo djelo svjedoči da je taj poetički program bio zastupljen i u književnim djelima pisanim hrvatskim jezikom, slično kako to svjedoči i Katančićev hrvatski dio zbirke *Jesenski plodovi*. I treće, Dražićevo je djelo primjer prvog svjesnog nasljedovanja dubrovačke barokne i klasicističke književnosti izvan granica Dubrovačke Republike: Dražić je prvi pjesnik u povijesti hrvatske književnosti koji u potpunosti preuzima jednu – i to dubrovačku – oblikovanu i izgrađenu književnu tradiciju,

baroknu i klasicističku istodobno, koja nije njegova zavičajna, dakle nadregionalnu tradiciju. Pristajući potpuno uz jezične i poetološke koncepcije Dubrovčana, Dražić je prvi hrvatski pjesnik za kojega možemo tvrditi da je dubrovačkoj književnosti dao status klasične književne tradicije.

Summary

INFLUENCE OF DUBROVNIK CLASSICISM ON THE EPIC *LJEPOS DUŠE* (PULCHRITUDE OF THE SOUL) BY IVAN DRAŽIĆ

This paper analyses the epic *Ljepos duše* written by Ivan Dražić, a poet from Split (1655 - 1739). The epic was written amidst baroque epics of Dubrovnik, on the one hand and academic classicism of Dubrovnik, on the other hand. It was also influenced by certain new innovative religious and theological streams in Western Europe of the time. After describing the epic poem, its themes and viewpoints, the author determines some general characteristics of style and periodisation of classicism in European and Croatian literature, and discusses its poetic framework.

Since Dražić's epic synthesises elements of baroque Dubrovnik (religious epic) and academic classicism (rationally founded and systematically elaborated discussion on human soul), the author raises a question of possible coexistence of baroque and classicism in a single epic, since these two styles are usually deemed as antagonistic. The author also emphasises that Dražić was the first poet to wilfully implement the literary culture of Dubrovnik in his work, hence starting the process of establishing that literature as supraregional and canonical at the same time for all future literary works.

Keywords: baroque; religious epic; academic classicism; rationalism; the Enlightenment

